

Nekaj o človeškem glasu in govoru.

Spisal dr. Jos. Rakež.

»Kako skrivnostno moč ima
v sebi človeški glas, to se mi zdi
še vse premalo znano. On vzbuja
simpatije in antipatije, kakor
morebiti samo še oko človeško . . .«

Stritar v »Dunajskih pismih«.

venečo sapo, ki prihaja iz naših prsi skozi grlo na vzduh, zovemo — človeški glas. Tega glasu ni moči popolnoma posnemati z nobenim mrtvim glasbilom; zakaj to ni gola sapa, ni prazen zvok — le-ta sapa je napojena z našo нравjo, nasičena je z vsemi pojavi, ki se razigravajo v naši duši. Glas je najboljše in najpopolnejše orodje našega mišljenja in čuvstvovanja; ljubezen in črt, veselje in žalost, nadeja in strah se zrcalijo v njem.

Zatorej je bila že pri starih Rimljanih »viva vox« jako v čislih in sicer dosti bolj nego dandanes, ko je Gutenbergova iznajdba znižala človeški glas na polovico nekdanje veljave. Najslavnejši učitelj govorništva, Kvinktilijan, povzdiguje na vso moč slavo »živega glasu«. Njegovi predpisi o izobrazbi glasu in govora so jako obsežni in temeljiti.

Kvinktilijan je razdelil človeški glas v deset vrst; razločuje namreč čist in hripav, mehak in raskav, tenek in poln, trd in gibčen, zveneč in mrmrajoč glas. Ta razdelitev velja še dandanes, zakaj glas vsakega človeka se da za silo vvrstiti v gori naznačene predele. Toda med ogromnim številom ljudi, ki prebivajo v naši solzni dolini, se zelo težko najmeta dva, ki bi imela čisto enak glas. »Kolikor glav, toliko misli,« pravi pregovor; z isto pravico smemo trditi: kolikor grl, toliko različnih glasov.

Človeku rabi glas za govor in za petje. Med govorečim in pevajočim glasom je velika razlika; ne samo glede na visočino in jakost, nego tudi glede na kakovost (timbre) glasu sta govor in petje dostikrat zelo različna pri istem človeku.

Presenečeni včasih strmimo, kako se odurni in neprijetni glas, ki ga ima nekateri človek v naravnem govoru, pri petju izpremeni v potok prijetnih, mило donečih melodij.

Razlika med govorom in petjem biva v tem, da pri govoru uporabljamo le malo število zvokov in sicer brez ozira na muzikalno

razdelitev časa. Nekateri tudi sodijo, da je med govorom in petjem isti razloček, kakor med hojo in plesanjem; petje je poezija glasu.

Govor in petje sta različni, rekel bi, nasprotni si vrsti človeškega glasotvorstva. V sredini med njima kot nekaka vez je deklamacija in tako zvaní recitativ. Najlepši primer v tem smislu je način, po katerem slepi »guslar«¹ predava ali poje srbske junaške pesmi. Tudi je znano, da marsikateri govorniki, zlasti propovedniki, govore svoje stavke z ritmiškim padcem. In slavnostni govor starih Rimljanov je bil, kakor pravi Ciceron, nekako »zamolklo petje«² (cantus obscurior).

Toda predaleč smo zašli, kajti v letem spisku nameravamo razpravljati le o govorečem glasu in o govoru sploh.

Človeški glas obsega navadno dve oktavi do dve in pol oktave. Toda obseg govorečega glasu je večinoma jako neznaten; poprečno uporabljamo le tri do štiri zvoke. Zvočna lega, ki jo nehotoma uporabimo za navadni govor, zavzema isto višino, v kateri najlože in brez truda govorimo in se naš govor najbolje sliši. Seveda je tudi v drugih višinah moči govoriti, toda le z vidnim naporom.

Ženski glas je navadno za oktavo višji. Toda tudi moški glas ima včasih ženski značaj, narobe pa slišiš tu in tam na cesti branjevko, ki se prepira s tako nizkim in vztrajajočim glasom, da bi se z njim zlahka ponašal operni basist.

Krepak človek z lepo obokanim oprsjem ima — seveda brez ozira na druge okolnosti — gotovo močnejši glas, nego šibak, nežno vzrasel človek.

V starosti peša in slabeva glas ter izgublja svojo moč in lepoto. Toda tudi v tem pogledu so izjeme. Slavni stari Gladstone, ki je do najnovejšega časa z mladeniškim ognjem razvijal in zagovarjal svoje plemenite ideje in načrte, ni radi ničesar bolj vreden občudovanja, nego radi mogočnega in sonornega glasu svojega, ki si ga je ohranil do skrajnje starosti. —

* * *

Kaj je človeški govor? Odkod izvira ta prečudni pojav, ki nas usposablja, da v malo trenutkih podajemo drugemu človeškemu bitju natančno podobo o tem, kar se godi v sedežu naših misli, v možganih; kateri je skrivnostni izvor teh vzrokov, ki sleherno misel našo doneso na naše ustnice? —

Govor je v najožji dotiki z našimi dihalnimi organi. Da nastane umljiv govor, zato je treba več bistvenih pogojev.

Ti pogoji so :

1. Gibajoča moč, t. j. zračni tok, ki prihaja iz nabreknjenih pluč v grlo ter ondu piše skozi glasilno vrez.
2. Pravilni tresovi glasotvornic v glasilni vrezi.
3. Resonanca ali odmev v plučih, v ustni in nosni duplini.
4. Artikulacija, t. j. pretvarjanje glasov. Zvok, ki se rodi v grlu, se mora pretvoriti v razumljiv govor.

Glasotvorne prvine spadajo v dve vrsti, v nepretrgane in pretrgane.

Pri govoru izpreminjajo ustnice in z njimi vred tudi ustna doplina svojo obliko.

Pretrgajoče prvine se ustvarjajo s tem, da se zračni tok za trenotek pretrže. To se zvrši s pomočjo neba ali jezika ali zobovja.

Znani zdravnik za bolezni v grlu, Marell Mackenzie je označil nastanek glasov z nastopno pesniško prispodobo:

»Potok se vije po široki strugi, približajoč se zdaj temu, zdaj onemu bregu. Mirno teče ter brez šuma vali svoje vodovje dalje. Zdajci mu zastavi pot tu majhen otok, tam zopet skale različne velikosti. Prej mirni potok se pretvori v šumeče slapove in hrumeče vrtince.« —

Ni treba razkladati, da je potok zračni tok, ki se pretvarja v govor; mirno tekoče, nepretrgano valovje je podobno nepretrganim glasovom — samoglasnikom in spirantom — šumeči vrtinci pa so oni konsonantje, ki jim fiziologi pravijo eksplozivni glasovi ali hipniki.

* * *

Glas človeški se silno izpreminja; odvisen je od našega telesnega in od našega duševnega položaja.

Dolgotrajna bolezen izpremeni glas v tih šepet. Glad in nedostatek tečne hrane vplivata znatno na govor — glas postane tenak in votel.

Jezen človek ima raskav glas; naopak vpliva ljubezen in sočutnost — po nji dobi tudi oduren glas nekaj nežnosti in prijetnosti.

V obilici veselja, jeze in strahu glas popolnoma onemi, on obtiči v grlu — »vox faucibus haesit«, je rekel Vergilij.

Na najvišji stopinji dovršenosti stoji oni govornik, ki umeje govoreč posnemati vse te različne vplive človeške nravi ter ima vendar poleg tega svoj glas popolnoma v oblasti.

Tukaj je tudi umestno, da izpregovorimo nekaj o napakah in nedostatkih govora.

Nekatere izmed njih izvirajo iz slabe navade, iz malomarnosti in smešne prisiljenosti, drugim so vzrok razne bolezni v grlu, v ustni in nosni duplini. — Take napake so n. pr. jecljanje, nosljanje, šepetanje in mrmranje.

Če opazujemo različne ljudi, ki imajo kako napako v svojem govoru, tedaj najdemo med njimi bistvene razlike; ta napaka ima svoj izvor v grlu, ona zopet v nedostatnem gibanju neba, jezika ali ustnic.

Vzrok jecljanju je neki krč v jeziku. Na tri tisoč ljudi pride en jecljavec. Večina jih pripada moškemu spolu. Dostikrat je jecljanje posledica akutnih bolezni, n. pr. davice, škrlatice i. t. d. Tudi močen in hipen strah vpliva v tem smislu. Brez dvojbe pa je jecljanje večkrat tudi podedovano.

Jecljavec huje jeclja, ako vidi, da ga opazuješ. Naopak pa marsikdo, ki pri naravnem pomenkovanju ne more vladati svojega govorila, prav dobro govori kak slavnosten govor ali deklamacijo, ki se mora glasno in počasi predavati.

Ako človek, ki je doslej gladko govoril, hipoma prične jecljati, je to največkrat znak, da se prijema bolezen možganov.

Šepetanje in mrmranje obično izvira iz slabe navade ali smešne prisiljenosti. V nekaterih, pa le redkih slučajih je res jezik nekamo predolg; njega konec torej zlahka nehotoma zahaja med zobe ter kvari govor.

Ako je prekratka vez, ki pripenja jezik na dno ustne dupline, ne more dotičnik umljivo govoriti. Na ta nedostatek je sosebo pri novorojencih treba paziti; kajti zlahka se mu odpomore z nezatno zarezo — »jezik se mu podreže«.

Komur je nosna duplina od zadaj zamašena, ta noslja; *m* izgovarja kot *b*, *n* kot *d*. Vsakomur, ki je že imel kdaj močan nahod, je znana ta nepravilnost iz svoje izkušnje.

Bolezni, ki pačijo glas in govor, so mnogobrojne in mnogovrstne.

V grlu dostikrat ohrome one mišice, ki natezujejo in zbližujejo glasotvornice. To se zgodi zlasti tedaj, kadar se prereže ali pa odtrže oni živec, ki vodi k dotičnim mišicam.

Izrastki — polipi — na glasotvornicah delajo glas hripav in brez-zvočen. — Brezumno uživanje alkoholskih pijač, neredna hrana, takisto dolgotrajne vnetice, jetika i. t. d. provzročajo, da glasotvornice odebele — glas postaja raskav in oduren.

Ako otečeta bezgalki v žrelu, glas nekamò votlo doni.

Dostikrat oboli tudi nebo. Po hudi davici ohrome nebne mišice. Zlasti zadnji del neba z malim jezičkom vred ima zapirati ustno du-

plino od nosne dupline. Ako ohromi njega mišičje, ne more več izpolnjevati svoje naloge ter visi v grlu nalik mlahavemu jadru. Spričo tega biva govor nejašen in nerazločen.

Ako se jezik ognuje ali pa oteče, ni moči govoriti. Temu je dostikrat vzrok brezmerno kajenje in žvečenje tobaka, ali pa tudi slabi, škrbinasti zobje.

Ako nam nedostaje spodnjih zob, tedaj mrmramo. Homerjev »zobni plot« — hérkos odónton — je torej važen pogoj za razločen govor.

* * *

Prava izobrazba človeškega glasu je umetnost, ki je dandanes ne poznamo, ali vsaj ne gojimo več v polni meri. Z občudovanjem čitamo v starih grških in latinskih klasikih, kako skrbno in vztrajno je likal svoj glas vsakdo, ki je hotel postati količkaj imeniten ter vpliven govornik. Seveda ni smeti pozabiti, da je v starih časih živa beseda bila dosti večjega pomena, nego v našem papirnatem veku, v veku časopisov in knjig.

Glasovna izobrazba pa v starem veku ni bila samo duševna, nego tudi, in sicer v prvi vrsti — telesna. Bolj nego borivci za svoj poklic so se vadili telesno oni grški in rimski mladeniči, ki so se pripravljali, da nastopijo kdaj govorniški oder. Slavni Demosten n. pr. je krepil svoja pluća s tem, da je, navkreber gredoč, deklamoval verze; govoril je ob morskem obrežju ter izkušal prepviti viharne valove, da bi bil pozneje kos ljudskim viharjem v narodni skupščini; ker se mu je zaletaval jezik in ni mogel izgovarjati *r-a*, si je deval pri govorniških poskušnjah kamenčke v usta . . .

Tudi Ciceron se je v potu svojega obraza pripravljajal za javni poklic; več let je potoval od kraja do kraja ter se učil pri najboljših retorskih učiteljih svojega časa. In z železno vztrajnostjo je došel v svoji stroki do najvišje stopinje dovršenosti. Treba pomisliti, da je bil mož majhne in šibke postave; in vendar je svoje govore predaval s tolikim zanosom, s toliko umetnostjo, da si znanega velikanskega učinka njegovih govorov iz golega njih besedila niti približno ne moremo raztolmačiti.

